

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

SHARQ MASH'ALI

Jurnal veb sayti:

<https://orientalstudies.uz/index.php/ot>

SHARQ MASH'ALI

MARKAZIY OSIYO DAVLATLARINING XAVFSIZLIK
BORASIDA AQSH VA XITOIY BILAN HAMKORLIGI**Habibullo Sadibaqosev***Tadqiqotchisi, siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD),
O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi*

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Markaziy Osiyo, xavfsizlik sohasida hamkorlik, AQSH, Xitoy, geosiyosat, "Bir kamar, bir yo'l" tashabbusi, mintaqaviy barqarorlik, manfaatlar.

Annotatsiya: Yirik davlatlar chorrahasida joylashgan Markaziy Osiyo murakkab xavfsizlik holatiga duch kelmoqda. Ushbu maqola Markaziy Osiyo davlatlari va ikki asosiy tashqi aktorlar: AQSH va Xitoy o'rtasida rivojlanayotgan xavfsizlik sohasidagi hamkorlik dinamikasini ko'rib chiqadi. Har ikki davlat xavfsizlik sohasida hamkorlikning turli shakllarida ishtirok etayotgan bo'lsa-da, ularning turli geosiyosiy manfaatlar va strategik ustuvorliklari Markaziy Osiyo davlatlari uchun o'ziga xos muvozanat harakatini yaratadi. Tarixan terrorizmga qarshi kurashish va mintaqaviy barqarorlikni rag'batlantirishga e'tibor qaratgan AQSH harbiy mashg'ulotlar, o'quv dasturlari va narkotik vositalarga qarshi kurash tashabbuslarini o'z ichiga olgan ko'p tomonlamali yondashuvni qo'llagan. Biroq Afg'onistondan AQSH qo'shinlarining olib chiqib ketilishi va Xitoyning ta'siri kuchayishi bilan AQShning Markaziy Osiyodagi ishtiroki shubha ostiga olindi. Xitoy esa mintaqadagi strategik manfaatlarini mustahkamlash uchun iqtisodiy qudratini va ortib borayotgan harbiy salohiyatini ishga solmoqda. Uning "Bir kamar, bir yo'l" tashabbusi infratuzilmani rivojlantirish va iqtisodiy integratsiyani kuchaytirishga qaratilgan bo'lsa, uning xavfsizlik sohasidagi hamkorligi qo'shma harbiy mashg'ulotlar, terrorizmga qarshi hamkorlik va qurol savdosini o'z ichiga oladi. Markaziy Osiyo davlatlari bu murakkab manzarada AQSH va Xitoy bilan munosabatlarini muvozanatlashtirib boradi. Xitoy sarmoyalaridan iqtisodiy foyda ko'rish bilan birga, mintaqaviy tahdidlarni bartaraf etish uchun AQSH bilan xavfsizlik sohasidagi hamkorlikka ham ustuvor ahamiyat berishadi. Ushbu nozik muvozanat harakati ikkala tomon uchun ham qiyinchiliklarni vujudga keltiradi. Ushbu maqolada Markaziy Osiyo davlatlari

bilan AQSH va Xitoy o'rtasidagi xavfsizlik sohasidagi hamkorlikning asosiy omillari, jumladan, geosiyosiy omillar, iqtisodiy rag'batlar va xavfsizlik muammolari, shuningdek, rivojlanayotgan dinamika taqdim etayotgan xavf va imkoniyatlarni o'rganib, Markaziy Osiyoda uzoq muddatli barqarorlik va hamkorlikni ta'minlash uchun muvozanatli ishtirok va mintaqaviy muloqot zarurligi tahlil qilinadi.

COOPERATION OF CENTRAL ASIAN STATES WITH THE USA AND CHINA IN THE FIELD OF SECURITY

Habibullo Sadibaqosev

Researcher, Doctor of Philosophy (PhD) in Political Sciences,
International Islamic Academy of Uzbekistan

ABOUT THE ARTICLE

Keywords: Central Asia, security cooperation, USA, China, geopolitics, Belt and Road Initiative, regional stability, interests.

Abstract: Situated at a strategic juncture of great powers, Central Asia's security landscape is quite peculiar. Analyzing recent dynamics, this article discusses security cooperation between the Central Asian states and two major external stakeholders: the United States of America and China. While both major powers undertake various forms of security cooperation, their geostrategic interests and strategic priorities engender a different balancing act for the Central Asian states. The USA, in turn, has historically pursued a multifaceted vision toward the region, hoping to counter terrorism and bring stability to the region. But the latter was put in the question as a result of the Afghan withdrawal and the rise of Chinese influence. China uses the leverages present in economic features and increases military potentials to secure strategic interests in the region. For instance, its Belt and Road Initiative symbolize hopes for expanded infrastructural development and economic connectivity, with its security cooperation consisting of combined military exercises, counter-terrorism cooperation, and bulk arms supplies. For that reason, Central Asia entails the management of relations between the USA and China. Whereas it aims to win economically with Chinese investments, in security terms, it remains the leading one with the USA to mitigate regional challenges. It is a very delicate balancing act that both have to take into account. This paper fills in the existing gap on the drivers of security cooperation between Central Asian states on one hand, and the USA on the one side and China on the other hand: geopolitical factors, economic incentives, and security concerns. It further elaborates on how such changing dynamics might pose potential challenges and opportunities which would entail balanced engagement and regional dialogue in the region to make sure long-term stability

СОТРУДНИЧЕСТВО ГОСУДАРСТВ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ С США И КИТАЕМ В СФЕРЕ БЕЗОПАСНОСТИ

ХАБИБУЛЛО САДИБАКОСЕВ

Исследователь, доктор философии (PhD) по политическим наукам,
Международная исламская академия Узбекистана

О СТАТЬЕ

Опорные слова и выражения: Центральная Азия, сотрудничество в сфере безопасности, США, Китай, геополитика, инициатива «Один пояс, один путь», региональная стабильность, интересы.

Аннотация: Расположенная на стратегическом стыке великих держав, ландшафт безопасности Центральной Азии весьма своеобразен. Анализируя недавнюю динамику, в этой статье обсуждается сотрудничество в области безопасности между государствами Центральной Азии и двумя основными внешними заинтересованными сторонами: Соединенными Штатами Америки и Китаем. Хотя обе основные державы предпринимают различные формы сотрудничества в области безопасности, их геостратегические интересы и стратегические приоритеты порождают различные балансирующие действия для государств Центральной Азии. США, в свою очередь, исторически преследовали многогранное видение в отношении региона, надеясь противостоять терроризму и принести стабильность в регион. Но последнее было поставлено под вопрос в результате вывода афганских войск и роста китайского влияния. Китай использует рычаги, присутствующие в экономических характеристиках, и увеличивает военный потенциал для обеспечения стратегических интересов в регионе. Например, его инициатива «Один пояс, один путь» символизирует надежды на расширенное инфраструктурное развитие и экономическую взаимосвязанность, а его сотрудничество в области безопасности состоит из совместных военных учений, сотрудничества в борьбе с терроризмом и поставок оружия в больших объемах. По этой причине Центральная Азия подразумевает управление отношениями между США и Китаем. В то время как он нацелен на экономическую победу с китайскими инвестициями, с точки зрения безопасности он остается ведущим наравне с США в смягчении региональных проблем. Это очень тонкий балансирующий акт, который обе стороны должны учитывать. Эта статья заполняет существующий пробел в движущих силах сотрудничества в области безопасности между государствами Центральной Азии, с одной стороны, и США, с одной стороны, и Китаем, с другой стороны: геополитические факторы, экономические стимулы и проблемы

безопасности. В ней далее подробно рассматривается, как такая меняющаяся динамика может создавать потенциальные проблемы и возможности, которые повлекут за собой сбалансированное взаимодействие и региональный диалог в регионе для обеспечения долгосрочной стабильности и сотрудничества в Центральной Азии.

KIRISH.

So'nggi yillarda Markaziy Osiyo mintaqasining strategik ahamiyati, AQSH va Xitoy kabi yirik global kuchlar bilan murakkab munosabatlari tufayli Markaziy Osiyoning geosiyosiy landshaftiga katta e'tibor qaratilmoqda. Ushbu maqolaning maqsadi Markaziy Osiyo davlatlari va ushbu ikki nufuzli kuch o'rtasidagi xavfsizlik sohasidagi hamkorlikni o'rganish, ularning o'zaro ta'siri mintaqaviy xavfsizlik muhitini qanday shakllantirishiga e'tibor qaratishdir. Ushbu munosabatlar dinamikasini tahlil qilib, maqola mintaqaviy barqarorlik va xalqaro xavfsizlik asoslari uchun oqibatlarini yoritishga qaratilgan. Ilmiy muammoning holati global kuch dinamikasining o'zgaruvchan tabiati va Markaziy Osiyo mamlakatlari duch keladigan muammolar bilan bog'liq. Tabiiy resurslarga boy, Yevropa va Osiyo chorrahasida joylashgan mintaqalar davomida buyuk kuchlar raqobati uchun markaz bo'lib kelgan. Postsovet davrida Markaziy Osiyo murakkab geosiyosiy muhitni bosib o'tishga majbur bo'ldi, Rossiya kabi an'anaviy ittifoqchilar bilan munosabatlarni muvozanatlashtirib, Xitoy va AQSH kabi rivojlanayotgan global kuchlar bilan aloqa o'rnatdi. Bu muvozanatlash harakati, ayniqsa, Markaziy Osiyo davlatlari Vashington va Pekin bilan hamkorlik orqali o'z xavfsizlik imkoniyatlarini oshirishga intilayotgan xavfsizlik sohasidagi hamkorlik sohasida yaqqol namoyon bo'ldi. Biroq, Markaziy Osiyo davlatlari va ushbu global kuchlar o'rtasidagi xavfsizlik sohasidagi hamkorlik shunchaki tashqi ta'sir funksiyasi emasligi e'tirof etilmoqda. Mintaqaning ichki dinamikasi, jumladan, siyosiy barqarorlikning turli darajalari, iqtisodiy rivojlanish va har bir mamlakat duch keladigan xavfsizlik muammolari bu munosabatlarni shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bundan tashqari, mintaqaviy xavfsizlik arxitekturasiga Rossiya kabi boshqa aktorlar, Shanxay Hamkorlik Tashkiloti kabi mintaqaviy tashkilotlarning mavjudligi ham ta'sir ko'rsatadi, bu esa Markaziy Osiyo davlatlari uchun xavfsizlik holatini murakkablashtiradi. Ushbu maqola Markaziy Osiyo davlatlari, AQSH va Xitoy o'rtasidagi xavfsizlik sohasidagi hamkorlikni har tomonlama tahlil qilish orqali mavjud ilmiy munozaralarga hissa qo'shishga intiladi. Unda har ikki davlatning mintaqadagi strategik maqsadlari, ularning Markaziy Osiyoning alohida davlatlari bilan xavfsizlik sohasidagi sherikliklari mohiyati va bu hamkorlikning mintaqaviy barqarorlikka ta'siri ko'rib chiqiladi.

Maqsad va vazifa: Ushbu ilmiy maqolaning asosiy maqsadi Markaziy Osiyo davlatlari va ikki yirik global kuch – Amerika Qo'shma Shtatlari va Xitoy Xalq Respublikasi o'rtasidagi xavfsizlik sohasidagi hamkorlikni o'rganish va tahlil qilishdir. Markaziy Osiyo davlatlari, AQSH va Xitoy o'rtasidagi xavfsizlik sohasidagi hamkorlikning tarixiy asoslari va evolyutsiyasini o'rganish, bu munosabatlarning postsovet davridan hozirgi kungacha rivojlanishini kuzatish, asosiy bosqichlarni aniqlash va geosiyosiy o'zgarishlar bu hamkorlikni qanday shakllantirganini tushunishni o'z ichiga oladi. Markaziy Osiyo davlatlari va ushbu global kuchlar o'rtasidagi xavfsizlik sohasidagi hamkorlikni boshqaradigan motivlar va strategik manfaatlarni aniqlash va tahlil qilish, Markaziy Osiyo davlatlarining milliy xavfsizlik tashvishlarini tushunish va ular

AQSH va Xitoyning strategik maqsadlariga qanday mos kelishi yoki ularga zidligini tushunishni, Markaziy Osiyo davlatlari beqaror mintaqalarga yaqinligi va ichki xavfsizlik muammolarini inobatga olib, xavfsizlik imkoniyatlarini oshirish uchun qanday tashqi hamkorlikka intilayotganini o'rganadi. Xavfsizlik hamkorliklarining mintaqaviy barqarorlik va kengroq xavfsizlik dinamikasiga ta'sirini baholash, Markaziy Osiyo, AQSH va Xitoy o'rtasidagi xavfsizlik sohasidagi hamkorlikning muammolari va istiqbollarini ko'rib chiqish ham maqolada yoritiladi.

Usullar: Ushbu maqolani yozish davomida Markaziy Osiyo davlatlarining AQSH va Xitoy bilan xavfsizlik sohasidagi hamkorligini o'rganish uchun qiyosiy-siyosiy tahlildan foydalanildi. Bu usul ushbu ikki global kuchning mintaqadagi siyosiy va strategik yondashuvlarini batafsil taqqoslash imkonini beradi. Bundan tashqari, har bir hamkorlik doirasi bilan bog'liq kuchli, zaif tomonlar, imkoniyatlar va tahdidlarni aniqlash uchun SWOT tahlili o'tkazildi. Ushbu usullarni birlashtirgan holda, tadqiqot Markaziy Osiyo davlatlari AQSH va Xitoy bilan xavfsizlik bo'yicha hamkorlikni qanday yo'lga qo'yayotgani, bu munosabatlardan kelib chiqadigan foyda va muammolarni hisobga olgan holda har tomonlama baho beradi.

Natijalar va muhokama: Amerika Qo'shma Shtatlari mintaqa barqarorligi va xavfsizligidan manfaatdorligini ko'rsatib, Markaziy Osiyo davlatlarining mustaqilligini birinchilardan bo'lib tan oldi. AQSH Qozog'istonning mustaqilligini 1991-yil 16-dekabrda, Markaziy Osiyoning qolgan to'rt davlati (O'zbekiston, Qirg'iziston, Tojikiston, Turkmaniston) suverenitetini 1991-yil 25-dekabrda tan oldi. Bu tezkor e'tirofdan so'ng diplomatik munosabatlar o'rnatildi, turli ikki tomonlama va ko'p tomonlama xavfsizlik shartnomalari imzolandi. 1990-yillarda AQShning Markaziy Osiyodagi asosiy maqsadlari ommaviy qirg'in qurollari tarqalishining oldini olish, mintaqaviy barqarorlikni ta'minlash va demokratik boshqaruvni rivojlantirishdan iborat edi. Bu maqsadlarga diplomatik aloqalar, iqtisodiy yordam va xavfsizlik sohasidagi hamkorlik kombinatsiyasi orqali erishildi. 1990-yillar boshida boshlangan hamkorlikdagi tahdidlarni kamaytirish dasturi (Cooperative Threat Reduction Program) AQShning Markaziy Osiyodagi xavfsizlik strategiyasining asosiy tarkibiy qismlaridan biri edi¹. Ushbu dastur sobiq Sovet Ittifoqi hududida, jumladan, Sovet Ittifoqi parchalanganidan keyin muhim yadro arsenaliga ega bo'lgan Qozog'istonda ommaviy qirg'in qurollarini va tegishli infratuzilmani yo'q qilishga qaratilgan. AQSH turli harbiy tayyorgarlik va yordam dasturlari orqali mintaqaviy barqarorlikni qo'llab-quvvatlashga harakat qildi. 1994-yilda NATO tomonidan boshlangan "Tinchlik yo'lida hamkorlik" dasturi Markaziy Osiyoning barcha besh davlatini o'z ichiga olgan, bu davlatlar va G'arb o'rtasida harbiy hamkorlik va muloqot uchun platforma bo'lib xizmat qilgan. "Tinchlik yo'lida hamkorlik" dasturi orqali Markaziy Osiyo harbiylari qo'shma mashg'ulotlarda ishtirok etdilar, chegara xavfsizligi kabi sohalarda tayyorgarlikdan o'tdilar va NATOga a'zo davlatlar bilan harbiy tuzilmalari bilan tajriba almashinuvlarini olib borishdi².

Xitoy Markaziy Osiyo davlatlari mustaqilligini AQShdan ko'p o'tmay tan oldi, Xitoy O'zbekiston Respublikasi mustaqilligini 1991-yil 27-dekabrda, Qozog'iston Respublikasini 1992-yil 3-yanvarda, Qirg'iziston Respublikasi va Tojikiston Respublikasini 1992-yil yanvar

¹ Cooperative Threat Reduction Programs for the Next Ten Years and Beyond: Proceedings of a Symposium – in Brief." National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. 2018.

² Keagle, J. M., & Petros, T. G. (2010). Building Partner Capacity Through Education: NATO Engagement with the Partnership for Peace. Connections, 10(1), 46–63.

boshida, Turkmaniston Respublikasini 1992-yil 6-yanvarda xalqaro huquq subyekti sifatida, suveren mustaqil davlat sifatida tan oldi. Xitoyning Markaziy Osiyodagi dastlabki ishtirokiga uning chegara xavfsizligi, mintaqaviy barqarorlik va Markaziy Osiyo bilan uzoq chegaradosh bo'lgan Shinjon mintaqasida separatistik harakatlar ehtimolidan xavotirlari sabab bo'lgan. 1990-yillarda Xitoy Markaziy Osiyoning yangi mustaqil davlatlari bilan chegaradagi nizolarni hal qilishga e'tibor qaratgan. 1990-yillarning o'rtalariga kelib Xitoy Qozog'iston, Qirg'iziston va Tojikiston bilan chegara shartnomalarini imzoladi va shu tariqa o'zining g'arbiy chegarasidagi mojarolar ehtimolini kamaytiradi³. Ushbu kelishuvlar Xitoy va uning Markaziy Osiyodagi qo'shnilari o'rtasida ishonch poydevorini o'rnatishda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lib, kelajakda xavfsizlik sohasida hamkorlik qilish uchun zamin yaratdi. Shuningdek, Xitoy, Qozog'iston, Qirg'iziston, Rossiya va Tojikistonni o'z ichiga olgan "Shanxay beshligi" mexanizmi orqali Xitoy Xalq Respublikasi Markaziy Osiyo davlatlari bilan xavfsizlik bo'yicha muloqotlar o'tkazish tashabbusi bilan chiqdi. 1996-yilda tashkil etilgan "Shanxay beshligi" mintaqaviy xavfsizlikni mustahkamlash, xususan, chegara hududlarida terrorizm, separatizm va ekstremizm kabi muammolarni hal qilishga e'tibor qaratgan edi. Keyinchalik bu guruh 2001-yilda O'zbekistonning qo'shilishi bilan Shanxay Hamkorlik Tashkilotiga aylandi, Xitoy va Markaziy Osiyo o'rtasidagi xavfsizlik sohasidagi hamkorlikni yanada institutsionalizatsiya qildi⁴.

2001-yil 11-sentabrdagi teraktlar AQShning Markaziy Osiyo bilan munosabatlarida burilish nuqtasi bo'ldi. Mintaqaning Tolibon rejimi Al-Qoidaga boshpana bergan Afg'onistonga yaqinligi uni AQShning Afg'onistondagi harbiy amaliyotlari uchun strategik ahamiyatga ega qilib qo'ygan. 11-sentabr voqealaridan so'ng, AQSH Tolibon va Al-Qoidaga qarshi kampaniyasini qo'llab-quvvatlash uchun Markaziy Osiyoda harbiy bazalar va tranzit huquqlarini ta'minlashga harakat qildi⁵. O'zbekiston va Qirg'iziston bu borada AQShning asosiy sheriklari bo'ldi. 2001-yil oktabr oyida AQSH O'zbekistonda Qarshi-Xonobod aviabazasini yaratdi va u Afg'onistondagi AQSH harbiy amaliyotlari uchun muhim markaz bo'lib xizmat qildi. Shuningdek, 2001-yil dekabr oyida Qirg'izistondagi "Manas" aviabazasi Afg'onistonga yo'l olgan AQSH qo'shinlari va yuklari uchun asosiy tranzit nuqtasiga aylandi⁶. Bu harbiy bazalar AQSH va Markaziy Osiyo o'rtasidagi xavfsizlik aloqalari chuqurlashib borayotganining ramzi edi, chunki mintaqa terrorga qarshi global urushda front chizig'iga aylandi.

Xuddi shu davrda Xitoyning Markaziy Osiyo bilan xavfsizlik sohasidagi hamkorligi ham boshqacha yo'nalishda bo'lsa-da, chuqurlashdi. 2001-yilda Shanxay hamkorlik tashkilotining tashkil etilishi Xitoyning mintaqaviy xavfsizlik strategiyasida muhim bosqich bo'ldi. Shanxay hamkorlik tashkiloti Xitoy va Markaziy Osiyo davlatlari uchun terrorizmga qarshi kurash, chegara xavfsizligi va narkotrafikga qarshi kurash kabi masalalarda hamkorlik qilish uchun ko'p

³ Vüsal Quliyev. (2023). "Çinin Mərkəzi Asiya Strategiyası." Baku Research Institute, <https://bakuresearchinstitute.org/cinin-merkezi-asiya-strategiyasi/>

⁴ Blank, S. (2013). Making Sense of the Shanghai Cooperation Organization. Georgetown Journal of International Affairs, 14(2), 39–49.

⁵ Salt, A. (2018). Transformation and the War in Afghanistan. Strategic Studies Quarterly, 12(1), 98–126

⁶ Józef Lang., Marek Matusiak., Krzysztof Strachota. (2012). "A new chapter in relations between NATO & the USA and Central Asia." OSW Centre for Eastern Studies <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2012-03-21/a-new-chapter-relations-between-nato-usa-and-central-asia>

tomonlarni platforma yaratdi⁷. Xitoyning Markaziy Osiyoda xavfsizlik sohasidagi hamkorlikka yondashuvi terrorizm, separatizm va ekstremizm xavotirlanishidan kelib chiqib, uni mintaqaviy barqarorlikka va o'zining ichki xavfsizligiga tahdid deb bilgan. SHHTning shtab-kvartirasi Toshkent shahrida joylashgan Mintaqaviy aksiterror tuzilmasi SHHTga a'zo davlatlar o'rtasida terrorizmga qarshi kurashni muvofiqlashtirishning asosiy mexanizmiga aylandi. Mintaqaviy aksiterror tuzilmasi Markaziy Osiyo davlatlarining terrorizm va boshqa xavfsizlik tahdidlariga qarshi kurashish qobiliyatini oshirishga qaratilgan razvedka ma'lumotlarini almashish, qo'shma harbiy mashqlar va salohiyatni oshirish tashabbuslarini amalga oshirishga yordam berdi⁸. Bu davrda Xitoyning Markaziy Osiyo bilan xavfsizlik sohasidagi hamkorligi o'z strategik manfaatlarini o'z sheriklarining suverenitetini hurmat qilish va ichki ishlariga aralashmaslik bilan muvozanatlashga intiladigan pragmatik yondashuv bilan ajralib turdi. Bunday yondashuv odatda Markaziy Osiyoda yaxshi kutib olindi, bu yerda hukumatlar Xitoyning o'z xavfsizlik ehtiyojlarini G'arb yordami bilan bog'liq bo'lgan siyosiy shartlarsiz qo'llab-quvvatlaganini yuqori baholadilar.

2010-yildan 2020-yilgacha bo'lgan o'n yillikda AQShning Markaziy Osiyoga yondashuvi o'zgardi, chunki uning diqqat markazida harbiy harakatlardan asta-sekin yumshoq kuch va iqtisodiy tashabbuslar orqali mintaqaviy barqarorlikni ta'minlashga ko'chdi. Ushbu yangi bosqichda AQSH kengroq mintaqaviy barqarorlikni qo'llab-quvvatlash orqali Markaziy Osiyo bilan xavfsizlik sohasidagi hamkorlikni mustahkamlashga intildi. 2011-yilda boshlangan Markaziy Osiyoda giyohvandlikka qarshi kurash tashabbusi terrorchilik faoliyatini moliyalashtirgan va mintaqaviy barqarorlikka putur yetkazuvchi narkotik savdosiga qarshi kurashishga qaratilgan ana shunday sa'y-harakatlardan biri bo'ldi⁹. Markaziy Osiyoda giyohvandlikka qarshi kurash tashabbusi Markaziy Osiyo huquq-tartibot idoralarining giyohvand moddalar savdosi, jinoiy daromadlarni legallashtirish va ular bilan bog'liq jinoyatlarga qarshi kurashish salohiyatini kuchaytirishga e'tibor qaratdi. AQSH Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasida mintaqaviy integratsiya va hamkorlik muhimligini ham ta'kidladi. 2015-yilda boshlangan "C5+1" formati Markaziy Osiyoning beshta davlati va AQSH tashqi ishlar vazirlarini mintaqaviy masalalar, jumladan, xavfsizlik, iqtisodiy rivojlanish va atrof-muhit muammolari bo'yicha muntazam maslahatlashuvlar uchun birlashtirdi. C5+1 muloqot va hamkorlik platformasi bo'lib, AQShning Markaziy Osiyo davlatlarining suvereniteti va mustaqilligini qo'llab-quvvatlashga sodiqligini mustahkamladi¹⁰.

Xitoyning Markaziy Osiyodagi ta'siri 2010-yildan "Bir makon, bir yo'l" va uning xavfsizlikka oid tashabbuslari tufayli sezilarli darajada oshdi. "Bir makon, bir yo'l" Xitoyga Markaziy Osiyo bilan iqtisodiy aloqalarini chuqurlashtirish uchun asos yaratdi va bu o'z navbatida xavfsizlik sohasidagi hamkorlikni kengaytirish uchun imkoniyatlar yaratdi¹¹. Xitoyning strategiyasi Markaziy

⁷ McDermott, R. N. (2012). "The Shanghai Cooperation Organization's Impact on Central Asian Security." *Problems of Post-Communism*, 59(4), 56–65.

⁸ Lanteigne, M. (2006). "In Medias Res": The Development of the Shanghai Co-operation Organization as a Security Community. *Pacific Affairs*, 79(4), 605–622.

⁹ Tamara Makarenko. (2001). "Drugs in Central Asia : Security implications and political manipulations" CEMOTI, *Cahiers d'Études sur la Méditerranée Orientale et le monde Turco-Iranien*, pp.87-116.

¹⁰ C5+1 Diplomatic Platform – United States Department of State <https://www.state.gov/c51-diplomatic-platform/>

¹¹ Mher D. Sahakyan. (2022). "China's Belt and Road Initiative and Central Asia." *The Belt and Road Initiative in Asia, Africa, and Europe*, pp:90-106.

Osiyodagi sarmoyalari va xodimlari xavfsizligini ta'minlash, shuningdek, o'z hududiga kirib kelishi mumkin bo'lgan transmilliy tahdidlarga qarshi kurashish edi.

AQShning Markaziy Osiyoga nisbatan hozirgi yondashuvi yirik kuchlar, xususan, Xitoy va Rossiya bilan raqobatga nisbatan kengroq strategik yo'nalishni aks ettiradi. 2019-yilgi Milliy mudofaa strategiyasida Xitoy va Rossiya AQShning asosiy strategik raqobatchilari sifatida aniq belgilab qo'yilgan va bu AQShning Markaziy Osiyodagi siyosatiga ta'sir qiladi. Shu nuqtai nazardan, AQSH Markaziy Osiyodagi xavfsizlik maqsadlarini kengroq geosiyosiy maqsadlar bilan muvozanatlashtirmoqchi. 2020-yil yanvar oyida AQSH suverenitet, barqarorlikni ta'kidlagan mintaqaga oid qarashlarini bayon qilgan "Markaziy Osiyo strategiyasi"ni e'lon qildi¹². Strategiya mintaqaviy integratsiyani, iqtisodiy rivojlanishni va xavfsizlik sohasidagi hamkorlikni rag'batlantirish orqali Xitoy va Rossiya ta'sirini muvozanatlashtirishga qaratilgan.

*Markaziy Osiyo davlatlarining AQSH va Xitoy bilan xavfsizlik sohasidagi hamkorligining
SWOT tahlili*

Kuchli jihatlar:

AQSH Markaziy Osiyo davlatlari bilan postsovet davridagi o'tish davrida mustahkamlangan xavfsizlik sohasida uzoq yillik hamkorlikka ega. Xitoyning iqtisodiy qudrati Markaziy Osiyo mamlakatlari uchun infratuzilma loyihalari, savdo va investitsiyalar orqali katta imkoniyatlar yaratib, siyosiy va xavfsizlik sohasidagi hamkorlikni rivojlantiradi. AQSH ISHID va Al-Qoida kabi ekstremistik guruhlar tahdidiga duch kelayotgan Markaziy Osiyo mamlakatlari uchun asosiy tashvish bo'lgan terrorizmga qarshi kurashda misli ko'rilmagan tajribaga ega. Xitoyning "Bir kamar, bir yo'l" tashabbusi mintaqaviy aloqalarni mustahkamlaydi, savdo, sarmoya aloqalarini osonlashtiradi va ishtirokchi mamlakatlar o'rtasida umumiy manfaatlarni vujudga keltiradi. AQSH Markaziy Osiyoni, xususan, Rossiya ta'siriga qarshi turish va energiya resurslarini ta'minlashda muhim strategik hudud deb biladi. Xitoy mintaqaviy mojarolarga betaraf munosabatda bo'lib, to'g'ridan-to'g'ri ishtirok etishdan qochadi, mojarolarni muloqot va tinch yo'l bilan hal qilishga yordam beradi.

Zaif jihatlar:

Geografik masofa va cheklangan resurslar AQShning Markaziy Osiyoga doimiy va mustahkam harbiy yordam ko'rsatish imkoniyatini cheklaydi. AQShning Markaziy Osiyodagi iqtisodiy faolligi Xitoynikiga nisbatan pastroq bo'lib, uning xavfsizlik sohasidagi hamkorlik uchun iqtisodiy rag'batlardan foydalanish qobiliyatiga to'sqinlik qilishi mumkin. Xitoyning qaror qabul qilish jarayonlarining noaniqligi va uning xavfsizlik sohasidagi hamkorliklarida shaffoflikning yo'qligi uning ishtirokining asl sabablari va uzoq muddatli oqibatlari haqida xavotir paydo qiladi. Xitoyning Shinjondagi inson huquqlari va uyg'urlarga nisbatan munosabati Markaziy Osiyo mamlakatlari Xitoy bilan to'liq aloqaga kirishish istagiga ta'sir qilishi mumkin.

Imkoniyatlar:

¹² United States Strategy for Central Asia 2019-2025: Advancing Sovereignty and Economic Prosperity – United States Department of State <https://www.state.gov/united-states-strategy-for-central-asia-2019-2025-advancing-sovereignty-and-economic-prosperity/>

Qo'shma mashqlar, o'quv dasturlari va razvedka ma'lumotlarini almashish orqali xavfsizlik sohasidagi hamkorlikni yanada mustahkamlash uchun AQSH o'rnatilgan sherikliklaridan foydalanishi mumkin. AQSH va Xitoy infratuzilma loyihalari, savdo kelishuvlari va investitsiya tashabbuslari orqali Markaziy Osiyodagi iqtisodiy ishtirokini yanada mustahkam va barqaror hamkorlikni yaratishi mumkin. Xitoy Markaziy Osiyo davlatlari bilan mintaqaviy xavfsizlik va barqarorlikka jiddiy tahdid solayotgan giyohvand moddalar savdosiga qarshi kurashda hamkorlik qilishi mumkin.

Tahdidlar:

Xitoyning Markaziy Osiyodagi ta'sirining kuchayishi AQShning strategik manfaatlariga jiddiy muammo paydo qiladi va ta'sir o'tkazish uchun raqobatga olib kelishi mumkin. Rossiya mintaqada muhim ta'sir ko'rsatishda davom etmoqda, bu esa AQSH boshchiligidagi xavfsizlik tashabbuslariga putur yetkazishi mumkin. AQSH va Xitoy o'rtasida davom etayotgan geosiyosiy raqobat Markaziy Osiyoga tarqalib, keskinlikni keltirib chiqarishi va xavfsizlik sohasidagi hamkorlikka ta'siri kamayishi mumkin.

Xulosa va mulohaza: Markaziy Osiyo davlatlari bilan AQSH va Xitoy o'rtasidagi xavfsizlik sohasidagi hamkorlik imkoniyatlar va muammolarga ega murakkab va ko'p tomonlamali masaladir. AQSH strategik hamkorlik, harbiy yordam va iqtisodiy rivojlanish orqali xavfsizlik sohasidagi hamkorlikni kuchaytirish uchun o'rnatilgan sheriklik va tajribalaridan foydalanishi mumkin. Xitoy o'zining iqtisodiy qudrati va umumiy xavfsizlik muammolari bilan infratuzilma loyihalari, sarmoyaviy tashabbuslar va qo'shma xavfsizlik operatsiyalari orqali hamkorlikni rivojlantirishi mumkin. Shu bilan birga, har ikkala hamkorlik jiddiy muammolarga duch kelmoqda, jumladan, ta'sir o'tkazish uchun raqobat, mintaqaviy beqarorlik va ekstremistik guruhlarining ehtimoliy tahdidlari. Ushbu muammolarni hal qilish kelajak uchun xavfsiz va barqaror Markaziy Osiyoni ta'minlash uchun milliy manfaatlar, mintaqaviy hamkorlik va xalqaro diplomatiyaning nozik muvozanatini talab qiladi. AQSH, Xitoy va Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasida umumiy xavfsizlik muammolarini hal qilish va raqobatning mojaroga aylanishining oldini olish uchun ochiq muloqot va hamkorlikni rag'batlantirish zarur. AQSH doimiy harbiy yordam, salohiyatni oshirish dasturlari va iqtisodiy rivojlanish tashabbuslari orqali Markaziy Osiyo davlatlari bilan hamkorlikni mustahkamlashi kerak. Xitoy Markaziy Osiyodagi iqtisodiy faolligini milliy suverenitet va inson huquqlarini hurmat qilish, barqaror rivojlanish va inklyuziv o'sishni rag'batlantirish asosida muvozanatlashi lozim. Xavfsizlik sohasidagi hamkorlikda shaffoflik va ishonchni rag'batlantirish, kutilmagan oqibatlarga yo'l qo'ymaslik uchun aniq muloqot, maqsad va vazifalarni umumiy tushunishni ta'minlash zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Blank, S. (2013). Making Sense of the Shanghai Cooperation Organization. Georgetown Journal of International Affairs, 14(2), 39–49.
2. C5+1 Diplomatic Platform – United States Department of State <https://www.state.gov/c51-diplomatic-platform/>
3. Cooperative Threat Reduction Programs for the Next Ten Years and Beyond: Proceedings of a Symposium – in Brief. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. 2018.

4. Józef Lang., Marek Matusiak., Krzysztof Strachota. (2012). "A new chapter in relations between NATO & the USA and Central Asia." OSW Centre for Eastern Studies <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2012-03-21/a-new-chapter-relations-between-nato-usa-and-central-asia>
5. Keagle, J. M., & Petros, T. G. (2010). Building Partner Capacity Through Education: NATO Engagement with the Partnership for Peace. *Connections*, 10(1), 46–63.
6. Lanteigne, M. (2006). "In Medias Res": The Development of the Shanghai Co-operation Organization as a Security Community. *Pacific Affairs*, 79(4), 605–622.
7. McDermott, R. N. (2012). "The Shanghai Cooperation Organization's Impact on Central Asian Security." *Problems of Post-Communism*, 59(4), 56–65.
8. Mher D. Sahakyan. (2022). "China's Belt and Road Initiative and Central Asia." *The Belt and Road Initiative in Asia, Africa, and Europe*, pp:90-106.
9. Salt, A. (2018). Transformation and the War in Afghanistan. *Strategic Studies Quarterly*, 12(1), 98–126.
10. Tamara Makarenko. (2001). "Drugs in Central Asia: Security implications and political manipulations" *CEMOTI, Cahiers d'Études sur la Méditerranée Orientale et le monde Turco-Iranien*, pp.87-116.
11. United States Strategy for Central Asia 2019-2025: Advancing Sovereignty and Economic Prosperity – United States Department of State <https://www.state.gov/united-states-strategy-for-central-asia-2019-2025-advancing-sovereignty-and-economic-prosperity/>
12. Vüsal Quliyev. (2023). "Cinin Mərkəzi Asiya Strategiyası." Baku Research Institute, <https://bakuresearchinstitute.org/cinin-merkezi-asiya-strategiyasi/>